

“ ”

Literaturak irakurlearen irudimena pizten du, baita komunitatearena ere

Isaac Rosa Camacho

Idazle andaluziarra (Sevilla, 1974) Gasteizko Ipuin Literarioaren Nazioarteko Jaialdira etorri da martxoan. Gasteizko tren geltokian egin dugu harekin hitzordua, bere herrira bueltatzeko ekipajea prest zeukala, eta bidaiarien, zerbitzarien eta eguneroko martxaren zaraten artean, literaturak errealitatea azaltzeko ematen dituen aukerei buruz mintzatu gara harekin, besteak beste.

 CIRA CRESPO DOS POR DOS / ARGIA CC BY SA

Atzoko ekitaldian, auzi edo mintzagai zentrala hauxe zenuten: *Ipuinak vs. eleberriak, zein da genero nagusia. Zer defendatu edo erantzun zenuen zuk?*

Bada erantzun nuen, nire ustez, ez direla genero konparagarriak, baina konparatu beharko bagenitu, literaturan bilatzen dudana guztia nik eleberrian aurkitzen dudala ipuinean baino intentsitate gehiagorekin, eta sakontasun eta hedadura handiagoarekin.

Uste dut eleberriak urrunago iristeko aukera ematen duela, oro har. Ipuinak eskaintzen du mundu posible batera modu iheskorrean hurbiltzeko aukera; eleberrietan, berriz, mundu oso bat garatzen da.

Literaturari esker, bizi garen bakar-kako itxialditik ateratzeko aukera izan dezakegu. Izan ere, irakurketak, nahiz eta irakurketa bakar-kako jarduna izan ohi den, aldi berean besteekin harremanetan jartzen zaitu, giza trama bat berreraikitzen baitu. Lehenik eta behin istorioarekin, eta pertsonaiekin, baita liburua irakurri duten beste irakurle batzuekin ere... Hau da, nolabaiteko komunitate bat sortzen da liburuekin. Literaturak irakurlearen irudimena pizten du, baita zure komunitatearen irudimena ere. Hori guztia ipuinean aurki daiteke, baina uste dut nobelak askoz ibilbide luzeagoa duela, konplexutasun handiagoa ematen diela kontatu dizkizudan aukera horiei guztiei, eta askoz ere urrunago iristen direla.

Eta badago ipuinetan aurki dezakegun zerbait, eleberrietan egongo ez dena?

Bai, jakina. Adibidez, eleberrietan irakurleak nekaraziko luketen forma narratiboak frogatu ditzakezu. Ipuinak jolaserako eta esperimenezko aukera gehiago ematen dizu, eta irakurlearekin beste harreman bat izateko ere bai. Adibidez, niri gustatzen zaizkit gauza jakin bat irakurtzen ari zarela sinestara ondoren, amaierara iritsi ahala errelatoa irauli eta irakurri duzunaren esanahia aldarazten dizutenak. Baina hori nobela batean egitea, 300 orrialde irakurrarazi ondoren irakurleak hasierara itzularaztea, ez da hain jasangarria: ipuinean txundigarria dena, eleberrian irakurleari egindako tranpa efektista modukoa bihurtuko da. Gero, ipuinak kontzentrazio eta intentsitate oso poetikoa du, eleberriak ez duena, eleberriak askoz aire eta espazio gehiago behar izaten baititu... Inork ezin dio eutsi ipuin on batek izan dezakeen intentsitateari orrialde askoan, ze, gainera, ez baitu bat egiten bizitzaren intentsitatearekin.

Eta bada ezberdintasun materialik ipuin eta eleberriak egiteko (eta kontsumitzeko) orduan? Eleberriak egiteko diru eta denbora gehiago behar dela esan daiteke?

Ipuina bizi dugun garaiarekin bat da-torrela pentsa genezake, bai idazte-rako orduan eta bai irakurtzerakoan. Denbora gutxi dugula esaten ari gara beti, kontzentrazio-arazoak ditugula, eta arreta hamaika kontutan sakabana-tuta izaten dugula. Horiek horrela, badirudi narratiba laburra, telesai-leekin gertatzen den bezala, egokia-go izango litekeela irakurlearentzat... baina gero ez da egia, ipuin-irakurleak oso gutxi direlako.

Jendeak nobela bila jarraitzen du, eta nobela batetik nahi duzuna da den-bora luzez zurekin gera dadila, ahale-gina merezi izatea. Hor dago prezioa ere. Jendeak 20 euro ordaintzen ditu; beraz, liburuak irauin diezazula pix-ka batean. Gure alabak, adibidez, 15 urte ditu, irakurle porrokatua da eta 600 orrialdeko eleberriak nahi izaten ditu. Eta ez 600 orrialdeko eleberriak bakarrik, baizik eta 600 orrialdeko eleberri sagak.

“ ”

Eskritura politikoa da, literalki, idazkera bera politikoa denean

Tiza Roja (“Klera gorria”; Seix Barral, 2020) da zure ipuin bilduma bakarra, eta hasieratik esaten duzu ez zarela ipuin idazlea.

Eta begira, ipuin asko idatzi ditut, 120-130 inguru. Baina egia da, ez naiz ipuin idazlea; izan ere, nire etxea irakurgai eta noizbait idatzi ditzakedan eleberri-erako oharrez beteta daukat, bai-na ez ipuin oharrez. Errazagoa egiten zait nobela terminoetan pentsatzea.

Idatzi ditudan ipuin guztiak enkar-guz izan dira, egunkarietan publikatze-ko nagusiki. Hala ere, egunkarietako ipuinen kasuan, saiatu izan naiz ohiko moldeetatik ateratzen, irakurlearen atsedean unea izan baino, pieza bat gehiago izan dadin. Hau da, egunkariak gaurkotasanari begiratzen dion moduan, ipuinak gauza bera egitea bi-latzen dut, baina literaturaren tresnak erabilia. Hori izan da ipuina niretzat askotan, eta gauzak, teknikak eta idaz-teko moduak probatzeko ere balio izan didate.

Horregatik daude, orduan, zure ipuinak errealitatearekin eta gaurkotasunarekin lotuta.

Prentsan idazten duzunean, bi bide daude: zerbait ezberdina duzu kontatzeko, edo kontatzeko beste modu bat eskaini behar duzu.

Galdera pertsonal bat, edo aholku eskaera bat... Saiakera idazten dut nik, eta arazo bat daukat: fikziozko zerbait egiten saiatzen naizenean, iruditzen zait maizegi bihurtzen dela literatura panfleto jasangaitza. Nola egin daiteke politikoki konprometitutako fikzioa, eta, aldi berean, balio literarioa duena?

Ez dakit inori aholkuak emateko egokiena naizen, panfleto moduan idazten dudala uste dutenak ere badira-eta... Baina esan dezagun niretzat modua dela garrantzitsuena, forma literarioa; ez idatziko dudana, ezta begirada non jarriko dudan ere, baizik eta nola kontatuko dudana.

Panfletoaren arriskuarekin baino gehiago, kontatua izateari uko egiten dioten errealitateko alderdi batzuekin egiten dut topo. Batzuetan, izan daiteke ez ditugulako ulertzen, edo horiei buruz pentsatzeko gai ez garelako, edo forma emateko gai ez garelako, gainezka egiten digulako... Beste batzuetan, kontatzeko modu desberdin bat aurkitzen ez dugulako izan daiteke, dagoeneko mila bider kontatu digutelako modu berean, eta beste era batean kontatzeko formarik ez dagoela sinetsi dugulako. Horiek kontatzeko beste modurik bilatzen ez baduzu, irakurlea, azkenean, zuk kontatzen diozunera egokitzen da, eta ez zaio deseroso egiten, ez da asaldatzen eta ezin zaio ikusarazi gatazkatsua zer izan daitekeen. Niretzat, mamia, kontatzeko forman dago. Hartzen dituzun erabaki estetiko, literario eta formalak zu idazten ari zaren gaia bezain politikoak edo politikoagoak dira.

Bada Foster Wallaceren testu bat. Itsasoan, bi arrain gazte arrain zahar batekin gurutzatzen dira, eta zahar horrek esaten die: "Egun on, gazteok. Zer moduzkoa dago gaur ura?". Eta bi gazteek, dudatan, elkarrri: "Aizu, zer da ura?". Haiek ez dute urik ikusten guk ikusten dugun bezala. Sistema ekonomikoarekin gauza bera gertatzen da. Bada, uste dut literaturak eskaintzen duen begirada motak aukera ematen dizula natural eta normal ikusten dugunaren arrotasuna berreskuratzeko,

Laburrean

Zer duzu orain eskuartean? Eleberriaren bat?

Baditut pare bat ideia mahai gainean, elkarrizketan hitz egiten ditugun kontuekin loturikoak. Eskuartean dudan proiektu baten asmoa da gure bizitzaren alderdi zehatz bati begiratuta, alderdi zehatz horretatik harago doazenak askoz hobeto ulertzeko aukera zabaltzea. Gertatzen ari zaigunaz, gure bizimoduaz, eta areago, irtenbideari buruz hitz egiteko nondik begiratuko dudana bila nabil.

Zure liburuetatik zein iruditzen zaizu egokiena euskarara itzultzeko?

Ez dakit, agian *La mano invisible* (Seix Barral, 2011), "Esku ikusezina" eleberria litzateke, lan-munduari buruzko nobela. Hura da, idatzitako artean, egin nahi dudana horretara gehien hurbildu dena, eta, aldi berean, okerren eta gutxien irakurri dena.

Zure idazlerik gogokoena?

Idazten jarraitzeko arrazoietako bat Virginia Wolf da, eta, zehazki, *To the Lighthouse* (Farrantz) eleberria.

Zure azken aurkikuntza?

Izugarri gustatu zait, ez bainuen uste idazle ona izango zenik... Ethan Hawke aktorearen eleberria: *Bright Ray of Darkness* (Iluntasun tximista distiratsua). Gaztelaniaz, *Un brillante rayo de oscuridad* (Berenice, 2023). Antzerkiaren munduari buruz hitz egiten du.

Eta ipuin bat?

La noche bocarriba (Ahoz gora gaua), Julio Cortázarrena.

eta niri axola zaizkidan galderak sortzeko. Eta hori gehiago lortzen du *nola*-tik, *zer*-tik baino. Izan ere, literatura batzuei politikaren etiketa jartzen diegu, errealitatearen alderdi jakin batzuei begiratzen diegulako, edo gaiari edo pertsonaiei. Baina formalki kontserbadorea bada, horrek kaltegabe bihurtzen du azkenean.

Adibidez?

Hori oso ondo ikusten da zineman, zeinen erabakigarria den batzuetan kamera beste leku batean jartzea, eta bat-batean, jada ikusten ez duzun errealitate hori, nola beste era batera ikustea eragiten duen. Adibidez, Holokaustoaren gaiarekin, *Son of Saul* (Saulen semea) filmarekin hori gertatzen da. Film horretako zuzendariak plano laburra hartzen du, film osoan protagonista-aren aurpegia soilik ikusiko dugu, eta gainerako guztia planotik kanpo dago. Kasu horretan, plano bakarririk aldatuta, kontatzeko modua aldatuta, dena diferentea da.

Hartzen dituzun erabaki estetiko, literario eta formalak zu idazten ari zaren gaia bezain politikoak edo politikoagoak dira

Eta literaturan?

Literaturaren kasuan, eta gehien kontrolatzen dudana gaztelaniazko literaturari dagokionez, uste dut Latinoamerikan dauzkagula adibide interesgarrienak. Argigarria da, esaterako, indarkeriari buruz hitz egiten duteenean, ez dutela indarkeriari buruz hitz egiten, baizik eta idazkerak berak adierazten duela indarkeria. Izen batzuk aipatzeagatik, Monica Ojeda edo Emiliano Monjer ekarriko nituzke hona. Era guztietako indarkeria erretratatzeko abilezia dute, baina bortitza dena idazkera bera da, eta, ondorioz, irakurketa ere bai. Ni ere hori egiten saiatzen naiz, adibidez, prekarietatearekin, eta planteatzen dut, ez prekarietateaz idaztea, prekarietatea isladatzea baizik; hau da,

idazketa bera prekarioa izatea eta, beraz, irakurketa ere horrela izatea. Niretzat eskritura politikoa da, literalki, idazkera bera politikoa denean.

Literatura egiteaz aparte, politikari buruzko iritzi artikulua ere idazten dituzu, eta horri buruz galdetu nahi dizut. Nola ikusten duzu Espainiako Estatuko egoera politikoa? Kataluniako Urriaren 1eko ondorio politikoek estatuaren panorama politikoa berregituratu dutela dirudi, ezta?

Jakina, dena aldatu da, baina ez bakarrik Kataluniako prozesuagatik. Uste dut Urriaren 1ak lehenagotik zetorren lurralde-krisia erabat ireki duela. Ez da hutsetik sorturikoa, krisi sistemiko handiaren parte da. Krisi ekonomiko eta finantzariotik gentozen, krisi politiko eta instituzionaletik, non monarkia krisian sartzen

den erregearen abdikazioarekin... Bat-batean sistemaren elementu guztiak krisian sartzen dira aldi berean. Krisi horietako bat lurralde-krisia da, eta, diodan bezala, bat-batean garai politiko berri

bat markatzen du, krisi ugariko testuinguru batean. Horrek indar handiagoa ematen dio berez beste modu batean landu zitekeena baino, baina esan dezagun Estatuaren krisiaren ondorioz, beste zerbait bihurtzen dela.

Eta, zure iritzi, krisi horretan iltzaturik dago gizartea?

Krisi horietako bat ere ez dugu ganoraz itxi, dena ahal izan dugun moduan salbatu dugu, krisi politikoa erabat irekita dauka; lurralde-krisia ere ez da itxi, salbatu egin da, baina ez da itxi. Krisiaren ondorio batzuk konponbidean jartzen saiatzen ari dira, baina ez dugu lurralde-ereduaren sakoneko arazoa konpondu. Eta ez bakarrik ez dela konpondu; areago, tentsio handia jasaten ari da. Tentsio hori periferietatik zetorren, baina orain nazionalismo espainiar indartsu baten hazkundea gehitu da, lurralde-eredua aldatzeko prest ez dagoena. ●